

NAUJI DUOMENYS IŠ TOPONIMIKOS

A. VANAGAS

1961 metais Lietuvių kalbos ir literatūros instituto suorganizuotą dialektologinių-toponiminių ekspedicijų dalyviai ir talkininkai surinko daugiau kaig 800 kaimų toponomiką. Iš viso užrašyta apie 6 000 vietovardžių, kurių dalis iki šiol buvo negirdėti ir nežinomi.

Kai kuriems jau seniai žinomiems vardams yra surasta naujų variantų, kurie galės padėti teisingiau aiškinti vietovardžio darybą ir semantiką. Praktikos reikalams surinktoji medžiaga naudinga tuo, kad ji leis patikslinti kelias dešimtis dabar žinomų iškreiptų vietovardžių, daugiausia gyvenamų vietų vardų.

Iš šiai metais užrašytų iki šiol nežinomų, arba žinomų tik iš raštų, vietovardžių galima suminėti šiuos:

- Apstà || Ąpsté* up. Pgg. Vilkyškių mstl., Jūros int.
Báltupis up. Pgg. Lauksargių apyl., Gilandės int.
Brideikis up. Šk. Liepaloto apyl. Marčiukų k.
Cinkupýs up. Vlkj. Lebedžių apyl.
Galà up. Pkr. Vilnūnaičių apyl. Paliečių k.
Garšpelkaitis up. Rs. Paalsio apyl. Paalsio I k., Alsos dš.
Gařšpelkis up. Rs. Paalsio apyl. Paalsio I k., Alsos kr.
Gervýnas up. Pgg. Pagégių apyl. Pavilkių k., Vilkos kr.
Juodšakis t. *Júočakis* up. Jrb. Viešvilės apyl. Smalininkų k., Šventosios kr.
Kreivé up. Pgg. Griežpelkių apyl. Kreivėnų k., Vilkos int.
Kreivutė up. Pgg. Stoniškių apyl. Berštininkų k., Gégės dš.
Medinupė up. Pgg. Katyčių apyl. Anšyšių k., Šyšos kr.
Medžiūnikė up. Pgg. Stoniškių apyl. Aleknų k.
Mylě t. *Milá* up. Švnč. Trečiūnų apyl. Mylionių k., i Gilūto ež.
Někščiupis up. Ukm. Lyduokių apyl. Nuotekų k., Šventosios int.
Pelekà up. Švnč. Ropiškės apyl. Papelekio k.
Skáistupis up. Švnč. Vosiūnų apyl. Stajetiškio k., Svylos dš.
Suōdupis t. *Soudupis* up. Mžk. Tirkšlių apyl. Jonaičių k.
Šandýs t. *Sundýs* up. Švnč. Švenčionelių mst., Žeimenos kr.
Žaizdrùpė up. Šlu. Rusnės mst., i Kuršių marias
Añglis || Ùglis || Jūsis ež. Švnč. Trečiūnų apyl. Žaslinų k.
Liūnaitėlis ež. Švnč. Švenčionelių mst.
Praplēšimas ež. Jrb. Dainių apyl. Greičių k.

Sūrvėtas t. *Sūrvėtas* ež. Švnč. Kirkucių apyl. Kériškės k.
Sniēginis ež. Švnč. Baranavos apyl. Peršuokšnos vs.
Striūgis ež. Jrb. Dainių apyl. Palékių k.
Krakinys pv. Švnč. Jurgeliškės apyl. Drarykščių k.
Lingga pv. Švnč. Svirku apyl. Girdėnų k.
Pāskrypėlė pv. Švnč. Kavaltiškės apyl. Jakelių k.
Paukštė pv. Švnč. Adutiškio apyl. Linkonių k.
Sálvis pv. Pkr. Mažeikonių apyl. ir k.
Skverblýs pv. Ukm. Žemaitkiemio apyl. Antatilčių k.
Spūgė pv. Ukm. Žemaitkiemio apyl. Antatilčių k.
Vaidmīnas pv. Akm. Aukštujų apyl. Suginčių k.
Āliai b. Švnč. Svirku apyl.
Nādžius b. Rk. Verksnionių apyl. Taraldžių k.
Skalvýs b. Šl. Kairių apyl. Kirbaičių k.
Alputai mš. Vlkj. Lebedžių apyl.
Asinis mš. Švnč. Kavaltiškės apyl. Antanų k.
Legmynės mš. Pkr., Pakruojo apyl.
Sudēlis mš. Švnč. Kavaltiškės apyl. ir k.
Grýné b. Švnč. Bielionių apyl. Daukšių k.
Vaidai b. Ps. Švobiškio apyl. Gailioniu k.
Aukšrūtas kln. Vlkj. Lebedžių apyl.
Kaūkalnė kln. Ukm. Lyduokių apyl. Jogvilų k.
Zasiutė t. *Zasúta*. kln. Pnd. Čedasų apyl. Janikūnų k.

Kad kai kurie čia išvardintų vardų tikrai galės būti vertingi įvairiems lyginimams ir etimologijoms, gal būt, bent iš dalies galésime pastebeti ir iš šių kelių pastabų:

Ežero vardas *An̄glis*, vartojamas greta suslavintos lyties *Ūglis* (plg. liet. *anglis* rus. *уголь*), turi dar vieną variantą, tiesa, jau beveik užmirštą — *Jūsis*. Ežeras *An̄glis* yra kelių ežerų grupėje, kurioje kitas, visai netoli esąs, ežeras vadinas *Mūsis*. Abu vardai — *Jūsis* ir *Mūsis* — labai asocijuojasi su apeliatyvais *jūsų* ir *mūsų*. Šitų dviejų visų vartojamų bendrinių žodžių analogija galėjo turėti įtakos ežerų vardams *Jūsis* ir *Mūsis*. Galima manyti, kad poros senelių težinomas vardas *Jūsis* dėl minėtos analogijos galėjo atsirasti iš **Juosis*, kurio šaknį *juos-*, gal būt, galėtume gretinti su bendriniu žodžiu *juōsti* „juodėti“, *juōsvas* „ne visai juodas“. Tada vardus *An̄glis* ir **Juosis*, gal būt, galėtume laikyti lyg ir sinoniminiais. Tuo atveju ežero vardas *An̄glis* turėtų perkeltinę reikšmę. Pastebétina, kad vienas vietinis senukas rusas, gerai žinęs visos grupės ežerų vardus, dar ir dabar jaučia ežero vardo *An̄glis* semantiką ir neklauzinėtas paaiškina, kad tai „чёрный, juodas“.

Miško vardą *Asinis*, tariamą *asinis*, galima lyginti su upių vardais *Asinis* (Sasnava, Vabalksnės int.), *Asytė* (Imbradas, i Auslo ež.) ir kitais šios šaknies hidronimais¹, kurių žodžio pradžios *a* kai kas rašo su nosine ir lygina su apeliatyvu *qsà*. Jeigu miško vardas *Asinis* turėtų ką bendra su *qsà*, tai vietos žmonių jis būtų ištariamas **ūsinis*. Dėl *Asinis* plg. *asys=asiūklis*. Dėl *Asinis* mš., *Asinis* up. semantikos

¹ Plačiau žr. B. Savukynas, Ežerų vardai, „Lietuvių kalbotyros klausimai“, t. 3, Vilnius, 1960.

plg. *Asiūklės* up. (Babtai, Nevėžio int.), *Asiūklė* up. (1. Debeikiai, Bigulio dš. 2. Svėdasai, Maleišos int.).

Pievos vardas *Sálvis* yra neatskiriamas nuo bendrinio, literatūrinėje kalboje retai vartojamo, žodžio *salvēti* „sunktis, varvēti, tekēti“ (Daugai, Nemunaitis), *salvējimas* „lašėjimas“ (Linkuva).

Upės vardas *Āpstė* || *Apstā* (Vilkyskiai, Jūros int.) papildys grupę lietuviškų hidronimų, siejamų su liet. *apušė*, lat. *apse*, pr. *abse*.

Savitai įdomus yra pievos vardas *Spuigė*. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto „Lietuvių kalbos žodyno“ kartotekoje iš tos pačios apylinkės (Žemaitkiemio) yra užrašytas bendrinis žodis *spuigė* „pieva, kurią pavasarį vanduo užlieja“: *ne-daug bus šieno spuigėse, mat, pavasarį maža vandens buvo.* Dabar nelengva pasakyti ar pievos vardas *Spuigė* yra atsiradęs iš apeliatyvo *spuigė*, ar apeliatyvas *spuigė* yra ne kas kita, kaip dažnai vartojamas tikrinius vardus. Daugiau nei bendrinii, nei tikrinių žodžių su šaknim *spuig-* kol kas, rodosi, nežinoma.

Ežero vardas *Striūgis* yra pirmas šios šaknies hidronimas mūsų vardoje. Jis sietinas su apeliatyvu *striūgas* „trumpas“, *striūgis* „trumpasis“ (Šakyna), *striūgti* „trumpeti“ (Radviliškis), *striūginti* „trumpinti“ (Gruzdžiai). Dėl semantikos plg. *Trūmpė* up. (1. Eržvilkas, Vidaujos kr. 2. Gargždai, Žvelsos dš. 3. Jurbarkas, Kamės int., ir kt.).

Kalno vardas *Zasiūtė*, tariamas *zašūta*, greta *Zasōs kalnēlis*, viensėdžio vadas *Zasiniskis* dėl žodžio pradžios *z* gali būti sėliškos kilmės.

Ypač įdomus yra upės vardas *Galà*. Šaknis *-gal-*, dažnai pasitaikanti vietovardžiuose, daugiausia gyvenamųjų vietų varduose, yra ne kartą kalbininkų aiškinta. K. Būga gyvenamų vietų pavadinimų antrajį komponentą *-gala* yra siejės su lietuvių apeliatyvu *gālas*, lat. *gals* reikšme „konė, okrestность, область“². Plačiai apie lietuviškus vietovardžius su *-gala* rašė R. Šmitleinas, šaknį *-gala* lyginęs su liet. *galià, galēti*³. Pastaruoju metu V. Gudelis apie vietovardžius su *-gal-* pa-skelbė straipsnį⁴, kuriame davė savą originalią, tiesą, lingvistiškai ne visai motyvuotą, šaknies *-gal-* etimologiją. V. Gudelio manymu, prabaltiškoji forma *gālā* galėjo reikšti „vanduo, šlapia vieta, klampynė, pelkė“⁵.

Pakruojo raj. upės vardas *Galà* bus pirmas vienkamienis nepriesaginis šaknies *-gal-* upėvardis lietuvių vardoje, ir, matyt, bus reikšmingas vietovardžių šaknies *-gal-* semantikai toliau aiškinti.

Varėnos raj. Dubičių apyl. iki šiol buvo žinomas kilmininkinis ežero vadas *Lýnežerio ẽzeras*. Šiemet užrašytas šio ežero vardas *Lýnas* suponuoja tokią *Lýnežerio ẽzero* atsiradimo eilę: *Lýnas* ež. → *Lýnežeris* ež. → *Lýnežeris* k. → *Lýnežerio ẽzeras*. Dėl *Lýnas* || *Lýnežeris* plg. *Āklas* || *Āklažeris* (Liubavas).

Labai įdomios paralelės yra užfiksuotos miesto ir upės vardui *Viešvilė* : *Viešvilė*, *Viešulvė*, plg. *Viešulvénų girià* (ten pat), *viešulvēnas* „Viešvilės gyventojas“ (užrašė El. Grinaveckienė). Dabar nelengva pasakyti, kuri iš trijų formų – *Viešvilė* *Viešvilvė*, *Viešulvė* – yra senesnė, kuri pirminė ir kuri išvestinė, tačiau jau pats šių variantų buvimas griauna žinomą R. Šmitleino duotą upės vardo *Viešvilka* ir

² K. Būga, Rinktiniai raštai, I, Vilnius, 1958, p. 251; 134.

³ R. Schmittlein, Etudes sur la nationalité des Aestii, I, Toponymie lituanienne, Bade, 1948, p. 153.

⁴ Žr. Geografijos metraštis, t. 3, Vilnius, 1960.

⁵ Ten pat, p. 74.

miestelio vardo *Viešvilė* aiškinimą⁶. R. Šmittleinas teigia, kad vietas gyventojų kartais (o ne visada, kaip mano R. Šmittleinas), pasakoma upės vardo forma *Viešvilka* yra sena, o miestelio vardas *Viešvilė* formantu -ka nebetur todėl, kad vietas gyventojai vokiečiai ji yra numetę. Upėvardį *Viešvilka* jis skelia į dvi dalis *vieš-* ir *-vilka* ir *-vilka* lygina su lietuvių apeliatyvu *velka* „valka“, lat. *valks* „upokšnis“. Mums rodosi, kad upėvardyje *Viešvilka*, jokios *-vilk-*, *-velk-*, *-valk-* nėra, o formantas *-k-* yra naujai atsiradęs, kaip jis neretai atsiranda ir kituose lietuviškuose upių varduose (plg. *Upėlė* – *Upélka*, *Vabälė* – *Vabálka*, *Vyžuonà* – *Vyžunka*, *Žiežmarà* – *Žiežmárka*, *Akmenà* – *Akménka*), todėl aiškinimui reikėtų pasirinkti ne *Viešvilka*, o *Viešvilė* || *Viešvilvė* || *Viešulvė*.

Keliems dabar vietas žmonių žinomiems ir oficialiai vartojamiems gyvenamųjų vietų vardams užrašyta kitų variantų ar senesnių lyčių, pvz.:

Baltūnišké k. Švnč. Vosiūnų apyl. – senas šio kaimo vardas *Grúodžiai*.

Bandarišké k. Švnč. Vosiūnų apyl. – senas vardas *Norēliai* t. *Norāliai*.

Kaltanénai mstl. Švnč. – greta vartojama ir forma *Kaltanénys*.

Knicerišké k. Švnč. Kirkucių apyl. – senas vardas *Bulbieniai*.

Milōšai k. Švnč. Svirkų apyl. – senas vardas *Vasilkai*.

Stepanovščizna k. Švnč. Kirkucių apyl. – kitas vardas yra *Gudeliai*.

Subatišké t. *Subacišké* < **Subacišké* k. Švnč. Adutiškio apyl. – senas vidas *Meškiniai*.

Šiais metais surinkta toponiminė medžiaga rodo, kad dokumentuose, spaudoje, iškabose, pakelių rodyklėse, žemėlapiuose ir kitur dar daugelio vietovardžių yra iškreiptos, netikslios formos. Vien Švenčionių rajone konstatuota kelios dešimtys tokių iškraipymų, kurių akivaizdesnus čia ir suminėsime (pirmiausia eina literatūrinei kalbai teiktina forma):

Aidükai k. (netiksl. *Gaidukai*) Bielionių apyl.

Akmenýnišké k. (netiksl. *Akmenišké*) Svirkų apyl.

Atáukai k. (netiksl. *Gataukai*, *Gataukos*) Svirkų apyl.

Aučynos k. (netiksl. *Aučina*, *Aučinas*) Bielionių apyl.

Baltrutišké k. (netiksl. *Baltrutiškés*) Ropiškés apyl.

Béržuvis || *Beržuvys* ež. (netiksl. *Bežuvys*) Bielionių apyl. Beržuvio k.

Bieliónys k. (netiksl. *Belionys*) Bielionių apyl.

Gasiulišké k. (netiksl. *Gasiuliškiai*) Strūnaičio apyl.

Gyliské k. (netiksl. *Giliškis*) Jurgeliškés apyl.

Girdžiulišké k. (netiksl. *Girdžiuliškiai*, *Girdziuliškiai*) Trečiūnų apyl.

Guzenišké k. (netiksl. *Guzenišké*) Modžiūnų apyl.

Jaciūnai k. (netiksl. *Jacūnai*) Trečiūnų apyl.

Janutišké vk. (netiksl. *Janutiškis*) Ropiškés apyl.

Juodýnas ež. ir k. (netiksl. *Jodinas*) Reškutėnų apyl.

Krašuonà k. (netiksl. *Krašona*) Kirkucių apyl.

Kretúonas || *Kretúonis* ež. (netiksl. *Kratonas*, *Kretonas*) Reškutėnų apyl.

Kretúonys k. (netiksl. *Kretonys*) Reškutėnų apyl.

Kryčélés k. (netiksl. *Kričelés*) Bielionių apyl.

Kùrpés k. (netiksl. *Kurpë*) Grigaliūnų apyl.

⁶ R. Schmittlein, Etudes sur la nationalité des Aestii, I, Toponymie lituanienne, Bade, 1948, p. 125.

Kùsliškė k. (netiksl. *Kusliškiai*) Strūnaičio apyl.
Lýgumai k. (netiksl. *Lygūmai*) Grigaliūnų apyl.
Margumiškis k. (netiksl. *Margumiškiai*) Modžiūnų apyl.
Medišónys k. (netiksl. *Meduišonai*, *Medušony*) Trečiūnų apyl.
Mélnykai k. (netiksl. *Melnikai*) Strūnaičio apyl.
Meškiniai vk. (netiksl. *Meškinė*) Trečiūnų apyl.
Miežiónys k. (netiksl. *Mežionys*) Modžiūnų apyl.
Myliai k., vk., gelež. st. (netiksl. *Miliai*) Strūnaičio apyl. Kaimo pavadinimas iš upės vardo *Mylē*.

Myliónys k. — (netiksl. *Melionys*, *Milionys*) Trečiūnų apyl. Kaimo pavadinimas iš upės vardo *Mylē*, plg. to paties rajono *Sylà* up. — *Svyliónys*. k
Mineliškė vk. (netiksl. *Mineliškiai*) Strūnaičio apyl.
Moliūniškė vk. (netiksl. *Maliūniškė*) Grigaliūnų apyl.
Pāpiškė k. (netiksl. *Papiškiai*) Bielionių apyl.
Péršaukštis k. (netiksl. *Peršukšta*, *Peršukštis*) Modžiūnų apyl. — iš suslavinto.

Peršukštis.

Peršuokšnà up. ir vs. (netiksl. *Peršokšna*) Baranavos apyl.
Perveniškė k. (netiksl. *Perveniškis*) Reškutėnų apyl.
Rékuciai k. (netiksl. *Rekučiai*) Reškutėnų apyl.
Rúdabestis k. (netiksl. *Rudabestis*) Vidutinės apyl.
Sakališkė k. (netiksl. *Sakališkés*) Trečiūnų apyl.
Stajetiškis k. t. *Stajēčiškis*, *Stajēčiškis* (netiksl. *Stajatiškis*) Vosiūnų apyl.
Stūgliai k. (netiksl. *Stugliai*) Kirkučių apyl.
Sylà up. ir vk. (netiksl. *Svilka*) Vosiūnų apyl., plg. *Sylà* k. Ignalinos raj
Svyliónys k. (netiksl. *Svilionys*, *Svilonis*) Vosiūnų apyl. — iš upės vardo *Sylà*
Svirkos k. (netiksl. *Svirkai*) Svirku apyl.
Šakališkė k. (netiksl. *Šakališkiai*) Strūnaičio apyl.
Šauciškė || *Ušauciškė* < **Užšauciškė* vk. (netiksl. *Užautiškė*) Kirkučių apyl.
Vaikučiai k. (netiksl. *Vaikučiai*) Bielionių apyl.
Vajúonis ež. (netiksl. *Vajonis*) Reškutėnų apyl. Rékuciu k.
Véžiškė k. (netiksl. *Viaziškė*, *Viažiškė*) Jurgeliškės apyl.
Véjинé k. (netiksl. *Vejiné*) Juodiškio apyl.
Zadvárnykai k. (netiksl. *Zadvornykai*) Grigaliūnų apyl.
Žvyriai k. (netiksl. *Žvirkai*) Svirku apyl.

S a n t r u m p o s

apyl.	— apylinkė
b.	— bala
dš.	— dešinysis (intakas)
ež.	— ežeras
gelež. st.	— geležinkelio stotis
int.	— intakas
k.	— kaimas
kln.	— kalnas
kr.	— kairysis (intakas)
mstl.	— miestelis

mš.	— miškas
netiksl.	— netikslus
pv.	— pieva
raj.	— rajonas
t.	— taria
Akm.	— Akmenės raj.
Jrb.	— Jurbarko raj.
Mžk.	— Mažeikių raj.
Pgg.	— Pagėgių raj.
Pkr.	— Pakruojo raj.
Pnd.	— Pandėlio raj.
Ps.	— Pasvalio raj.
Rk.	— Rokiškio raj.
Rs.	— Raseinių raj.
Šk.	— Šakių raj.
Šl.	— Šiaulių raj.
Šlu.	— Šilutės raj.
Švnč.	— Švenčionių raj.
Ukm.	— Ukmergės raj.
Vlkj.	— Vilkijos raj.

НОВЫЕ ДАННЫЕ ПО ТОПОНИМИКЕ

А. ВАНАГАС

Резюме

В 1961 году участники диалектологико-топонимических экспедиций собрали топонимику 800 деревень. Всего записано около 6000 географических названий местностей, часть которых до сих пор были неизвестны. Многие из них представляют большой интерес. В частности, название леса Швянчёнского района Asinis (в произношении местного населения asinis), который можно сравнивать с гидронимами Asinis, Asytė и т. п. нельзя производить от лит. *ąsa*<*ansa*.

Название реки Пакруойского района Galà пополнит группу литовских топонимов с корнем gal-, лингвистическая интерпретация которой очень разнообразна.

Варианты названия города и реки Vešvilė, Viešvilvė, Viešulvė опровергают гипотезу R. Schmittlein'a, пытающегося доказать, что Viešvilė<Viešvilkā.

Любопытны также паралельные названия озера Anglis//Jūsis//Uglis, название реки Apstė//Apsta, название луга Spuigė и др.